

KATARZYNA BAGROWSKA*

Opole

Kalendarze świąteczne Pięcioksięgu

(Wj 23,14-17; 34,18-23; Kpł 23,4-44;
Lb 28,16-29,39; Pwt 16,1-15)

Czas od zarania dziejów jest nieodzownym elementem ludzkiego życia. Od momentu stworzenia mamy do czynienia z upływem czasu: mijają dni i noce, mijają tygodnie, miesiące, mijają lata, mijają wieki... Czas mija nieubłagane, jednak w tym jego biegu istnieją narzędzia, które pomagają nam go porządkować i systematyzować, dzięki którym możemy określić kolejne dni, miesiące i lata. Te same narzędzia pozwalają nam także przeżywać na nowo minione wydarzenia – wydarzenia z przeszłości – w konkretnym dniu. Narzędziem pozwalającym nam to uczynić jest kalendarz, który służy do porządkowania i liczenia podziałów czasu.

Mimo iż dopiero Galileusz zaczął rozważać czas jako wielkość fizyczną, którą można zmierzyć, już przed nim istniały sposoby porządkowania czasu. Ktoś kiedyś powiedział, że „Bóg stworzył dni i noce, ale człowiek stworzył kalendarz”. Stwierdzenie to istotnie zwraca uwagę na to, iż kalendarz jest wynalazkiem człowieka i opiera się na następstwie dni i nocy, z charakterystycznymi momentami, jakimi są fazy Księżyca czy rytm pór roku związany z ruchem Słońca. Jednak zauważyć trzeba, że kalendarze nie tylko wyznaczają następstwo dni spoglądając w przyszłość, pozwalają one także odnieść się do historii: uszeregować wspomnienia, uroczystość obchodzić dni wesela, oddawać cześć Najwyższemu w dni i okresy szczególnie ważne¹.

Tak pojęty kalendarz, który poprzez odpowiednie uszeregowanie świąt w ciągu całego cyklu rocznego przypomina i uobecnia wydarzenia minione – wydarzenia z historii zbawienia – odnaleźć można już w tekstach Pięcioksięgu. Kalendarze te

* Autorka jest doktorantką na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego.

¹ Por. Z.J. KIJAS, *Czas i kalendarz*, Kraków 2001, s. 15–16.

to kalendarze liturgiczne, które odgrywały ważną rolę w życiu narodu wybranego, gdyż obok zwyczajnego kultu w świątyni, wielkie znaczenie miało obchodzenie dorocznych świąt². W niniejszym artykule zostaną bliżej przedstawione kalendarze Pięcioksięgu, które określają obchody najstarszych świąt Izraela, o których mówią kalendarze tekstów z Księgi Wyjścia (23,14-19; 34,18-23), Księgi Kapłańskiej (23,4-44), Księgi Liczb (28,16-29,39) oraz Księgi Powtórzonego Prawa (16,1-15). Kalendarze te jednak zostaną przedstawione w nieco innej kolejności niż kolejność poszczególnych ksiąg Pięcioksięgu. Zabiegu tego dokonamy celowo, aby ukazać rozszerzające się spojrzenie na dane święto oraz stopniowe doprecyzowanie przepisów dotyczących obchodów poszczególnych świąt. W związku z takim ujęciem, jako pierwsze zostaną omówione kalendarze Księgi Wyjścia, następnie kalendarze: Księgi Powtórzonego Prawa, Księgi Kapłańskiej i Księgi Liczb.

1. Kalendarze świąteczne Księgi Wyjścia

Pierwsze kalendarze świąteczne Pięcioksięgu odnaleźć można w Księdze Wyjścia. Pierwszy z nich umieszczony został w Księdze Przymierza (Wj 20,22-23,19), która określa prawa religijno-moralne i kultowe oraz prawa rodzinne, rzeczowe i karne Izraela. Zdaniem egzegetów zbiór ten istniał wcześniej, niezależnie od obecnego kontekstu. Zakładał on istnienie zorganizowanego społeczeństwa i osiadłego trybu życia oraz tworzył się przez długi okres czasu³. W zbiorze tych praw możemy wyróżnić następujące: prawo ołtarza (Wj 20, 22); prawo rodzinne (Wj 21,12-32; 22,15-16), prawo rzeczowe (Wj 21,33-22,14), prawo moralne (Wj 22,17-23,9), rok szabatowy (Wj 23,10-13), prawo dotyczące obchodzenia świąt (Wj 23,14-19) oraz zachętę do wierności Przymierzu (Wj 23,20-33). Omawiany tutaj kalendarz pojawia się w kontekście najważniejszego wydarzenia w historii narodu wybranego, jakim było zawarcie Przymierza.

Już na pierwszy rzut oka można zauważyć, że kalendarz ten to najkrótszy kalendarz liturgiczny Izraela, który w sześciu wersetach opisuje trzy najważniejsze, doroczne święta narodu wybranego. Dla określenia tych świąt autor używa terminu זמן , który zarezerwowany jest dla trzech dorocznych świąt pielgrzymkowych. Rdeń tego terminu oznacza: tańczyć, obracać się dokoła. Takie rozumienie nawiązuje do procesji i tańców, które w starożytności towarzyszyły pielgrzymkom⁴.

Jako pierwsze święto w Elohistycznym Kodeksie Przymierza zostało wymienione Święto Przaśników: „Obchodząc Święto Przaśników, będziesz jadł, jak ci to nakaza-

² S. BIELECKI, *Starotestamentalne kalendarze liturgiczne*, w: G. WITASZEK (red.), *Życie religijne w Biblii*, Lublin 1999, s. 267.

³ Por. S. WYPYCH, *Pięcioksiąg*, w: J. FRANKOWSKI (red.), *Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych*, t. I, Warszawa 1987, s. 113-114.

⁴ R. DE VAUX, *Instytucje Starego Testamentu*, tłum. T. BRZEGOWY, Poznań 2004, s. 483.

łem, przez siedem dni chleb z praśnej mąki, w oznaczonym dniu miesiąca Abib” (Wj 23,15a). Nazwa święta – חֶלֶם הַמַּצּוֹת – wywodzi się od niekwaszonych chlebów, które należało spożywać w jego czasie. Święto to ma być obchodzone w miesiącu Abib (miesiącu kłosów)⁵. Werset 15 łączy obchody tego święta z wyjściem Izraela z Egiptu; czytamy w nim: „gdyż w tym miesiącu wyszedłeś z Egiptu”. Odwołanie do jednego z najważniejszych wydarzeń w dziejach narodu wybranego i brak wzmianki o święcie Paschy, które przecież ściśle łączyło się z wydarzeniem cudownej interwencji Boga w dzieje Izraela, może dziwić czytelnika. Jednak jak zauważa J. Lemański, brak tego powiązania może świadczyć o tym, iż święta te do epoki deuteronomistycznej były dwoma oddzielnymi uroczystościami, bądź też brak owej wzmianki może świadczyć o tym, że prawodawca zakłada, iż adresat wie o powiązaniu Paschy i Praśników⁶. W związku z tym można sądzić, że przepisy odnośnie święta Paschy – znajdujące się w Wj 12,1–13,16 – nie zostały przytoczone w tym kalendarzu świątecznym, ponieważ są one powszechnie znane adresatowi.

Przepisy dotyczące obchodów Święta Paschy⁷ zostały umieszczone między opowiadaniem o plagach, jakie spadły na Egipcjan⁸, a opowiadaniem o wyjściu Izraela z Egiptu. Perykopa ta w pierwszej swojej części ma charakter długiej instrukcji przekazanej przez Jahwe Mojżeszowi i Aaronowi (Wj 12,1-20). Instrukcja ta dotyczy dwóch odmiennych czynności kultowych: Paschy (wersety 1b-14) oraz Święta Praśników (wersety 15-20). Natomiast w drugiej części perykopy (wersety 21-27a) występuje przemowa Mojżesza do starszych Izraela, w której przekazuje on ludowi to, co usłyszał od Boga. Następnie umieszczona została informacja narratora o akcie czci ze strony ludu (werset 27b) oraz wykonaniu wszystkich poleceń usłyszanych od Jahwe (werset 28). We fragmencie Wj 12,29-42 autor umieścił opis wykonania dziesiątej plagi oraz opis wyprowadzania narodu wybranego z domu niewoli. Wersety 43-51 to słowa Pana odnośnie do prawa dotyczącego świętowania Paschy przez tubylców i cudzoziemców. Wj 13,1-16 to przepisy dotyczące pierworodnych, ich

⁵ Miesiąc Abib przypada na marzec/kwiecień. Użycie kananejskiej nazwy miesiąca może sugerować, że święto to swymi korzeniami sięga kananejskiej tradycji. Por. B. MATYSIAK, *Historiozbawczy charakter Izraelskich świąt pielgrzymkowych*, w: „Studia Warmińskie” 41–42 (2004–2005), s. 194.

⁶ Por. J. LEMAŃSKI, *Księga Wyjścia. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz*, Częstochowa 2009, s. 501.

⁷ Na określenie Paschy Biblia używa hebrajskiego terminu פֶּסַח. Określenie to po raz pierwszy występuje w opowiadaniu o zapowiedzi Paschy przez Mojżesza podczas pobytu członków narodu wybranego w niewoli egipskiej (zob. Wj 12,13.23.27). Termin ten w Biblii przeważnie oznacza ofiarę, jaką składano Bogu podczas dorocznego święta, bądź też oznacza samo święto, które upamiętnia cudowną interwencję Boga, związaną z oswobodzeniem Izraela z niewoli egipskiej. W tym świetle Pascha stała się głosem wybawienia, które przynosi Jahwe, i przypomnianiem wszystkich Jego dobrodziejstw. Szerzej zob. w: S. HAREZGA, *Rozwój paschalnego prawodawstwa w świetle tradycji biblijnych Starego Testamentu*, RBL 37 (1984), s. 192, oraz B. MATYSIAK, *Historiozbawczy charakter Izraelskich świąt pielgrzymkowych*, s. 197–198.

⁸ Tekst Księgi Wyjścia ściśle łączy wydarzenia nocy paschalnej z wydarzeniami dziesiątej plagi poprzedzającej wyjście Izraelitów z domu niewoli. W Wj 11,1-10 znajdujemy jedynie zapowiedź ostatniej plagi, która została opisana w Wj 12,29-36. Dziesiąta plaga została dokonana podczas nocy, w czasie której Izraelici spożywali Paschę.

poświęceniu Panu oraz przepisy dotyczące spożywania niekwaszonych chlebów⁹ „rokrocznie w oznaczonym czasie” (Wj 13,10b).

Nakaz Boga wyraźnie wskazuje na rodzaj ofiary, jaka powinna być złożona w czasie Paschy, w tekście czytamy: „*Dziesiątego dnia tego miesiąca niech się każdy postara o baranka dla rodziny, o baranka dla domu*” (Wj 12,3). Tekst wyraźnie wskazuje, że dziesiątego dnia miesiąca¹⁰ każdy powinien postarać się o właściwą ofiarę. Ofiarą tą ma stać się baranek, na określenie którego tekst używa terminu *חֵטֵף*. Określenie to oznacza zwierzę wybrane ze stada owiec lub kozłów¹¹. W świetle Wj 12,5 ofiarą tą powinien być jednoroczny samiec¹² bez skazy¹³.

Przepisy dotyczące baranka i spożycia Paschy wyraźnie wskazują na to, iż ofiara ta ma być spożywana w rodzinie – w domu. W Wj 12,3 został użyty termin *בֵּית שְׂחָה* („dla domu”). Określenie to może także mieć charakter ekspiacyjny i w tym kontekście oznaczałoby ofiarę składaną „w zamian za”¹⁴ dom, za pierwotnego domu (rodziny), który miał zginąć w czasie dziesiątej plagi egipskiej. Autor w tekście omawia również przypadek rodziny zbyt małej dla spożycia baranka; w wersecie 4 czytamy: „Jeśliby zaś rodzina była za mała do spożycia baranka, to niech się postara o niego razem ze swym sąsiadem, który mieszka najbliżej jego domu, aby była odpowiednia liczba osób. Liczyć je zaś będziecie dla spożycia baranka według tego, co każdy może spożyć”. W świetle tego wersetu w domu na święto Paschy gromadziła się taka liczba osób, która była zdolna zjeść całego baranka podczas tej jednej nocy. Jeżeli zaś domowników było zbyt mało należało, spożyć go wspólnie ze swoim najbliższym sąsiadem, którym był najbliższy mieszkający Żyd.

⁹ J. LEMAŃSKI, *Księga Wyjścia*, s. 286. M. Majewski wpisuje perykopę o świecie Paschy w strukturę rozdziałów 12–15 wyróżnia w nich następujące części: 12,1–28 – Rytuał: Pascha i Przaśniki; 12,29–42 – Historia: Ostatnia plaga – śmierć pierworodnych; 12,43–13,16 – Rytuał: Pascha, Przaśniki, pierworodni; 13,17–14,31 – Historia: Wyjście z Egiptu; 15,1–21: Rytuał: Świętowanie zwycięstwa: pieśń Mojżesza i Miriam. Dzięki takiej strukturze wyjście Izraelitów w noc paschalną z Egiptu i przejście przez Morze Sitowia przestają być echem odległej przeszłości i stają się rzeczywistością przeżywaną w kulcie przez kolejne pokolenia. M. MAJEWSKI, *W stronę Ziemi Obiecanej. Komentarz do Księgi Wyjścia*, Kraków 2011, s. 185–186. Taki sam podział perykopy można odnaleźć w: T.E. FRETHEIM, *Exodus*, Louisville 1991, s. 134.

¹⁰ Dzień ten w innych księgach Starego Testamentu to dzień szczególny. Jest on dniem wejścia narodu wybranego do ziemi ojców – Kanaanu: „Dziesiątego dnia miesiąca pierwszego lud wyszedł z Jordanu i rozłożył się obozem w Gilgal na wschód od Jerycha” (Joz 4,19). Dzień ten wiąże się także z wizją przyszłej świątyni proroka Ezechiela (zob. Ez 40,1).

¹¹ J. LEMAŃSKI, *Księga Wyjścia*, s. 287.

¹² Określenie „jednoroczny samiec” zwraca uwagę na ideę pierworództwa, według której każdy pierworodny (w tym także i baranek) należał do Boga Jahwe. Por. B. PONIŹNY, *Motywy wyjścia w Biblii. Od historii do teologii*, Poznań 2001, s. 45.

¹³ W Biblii każda ofiara składana Bogu powinna być bez skazy i żadnych defektów – mówi o tym nie tylko Księga Wyjścia, ale również Księga Kapłańska, gdzie czytamy o ofiarach składanych ze zwierząt, np. z cielców: „jeżeli chce złożyć na ofiarę całopalną dar z większego bydła, niech weźmie samca bez skazy i przyprowadzi go przed wejście do Namiotu Spotkania, aby Pan przyjął go łaskawie” (Kpł 1,3; zob. Kpł 1,10; 22,19. 21).

¹⁴ W.H.S. PROPP, *Exodus 1–18*, New York 1999, s. 388. Takie tłumaczenie porusza również J. Lemański uważając je za gramatycznie dopuszczalne. Por. J. LEMAŃSKI, *Księga Wyjścia*, s. 287.

Księga Wyjścia dokładnie określa sposób spożycia baranka paschalnego i obchodów święta Paschy. W świetle wersetów 8 i 9 mięso baranka powinno być upieczone w całości w ogniu, co wyraża określenie *שני-ב-אש*¹⁵, oraz powinno ono być spożywane z chlebem niekwaszonym i gorzkimi ziołami. Zasadniczo chleb ten wypiekano z najbielszej mąki pszennej, ale w niektórych wypadkach zezwalano na wypiek chleba paschalnego z mąki jęczmiennej, owsianej, z prosa lub z orkisz¹⁶. Zakaz używania chleba kwaszonego istniał również przy innych ofiarach Starego Testamentu (zob. Kpł 2,11; 6,16). Podstawą dla tego zakazu jest przekonanie Izraelitów oraz innych Semitów, według którego kwaszenie uważano za zepsucie¹⁷. Tekst mówi również o gorzkich ziołach (*מרר*), które przy jedzeniu miały najpierw smak słodki, a później gorzki. Przypominały one uczestnikom Paschy, że niewola egipska również była w swych początkach przyjemna, z biegiem czasu stała się jednak coraz bardziej gorzką i nieznośną¹⁸.

Werset 11 charakteryzuje elementy składające się na ubiór Izraelity w czasie Święta Paschy oraz na sposób spożycia uczytu paschalnej. W wersecie tym odnaleźć można elementy wskazujące na gotowość potomków Abrahama do wymarszu z domu niewoli. Gotowość ta została wyrażona przez przepasanie bioder, posiadanie sandałów na nogach oraz trzymanie laski w ręku. Ofiara, jaką spożywał Izrael w czasie nocy dziesiątej plagi, miała być spożyta pospiesznie, ponieważ była to Pascha na cześć Pana – ofiara dla Boga, który ominął domy żydowskie znajdujące się pomiędzy domami Egipcjan.

Po przepisach dotyczących uczytu paschalnej bezpośrednio następują przepisy odnoszące się do Święta Przaśników, podczas którego Izraelici nie tylko winni spożywać chleb niekwaszony, ale w ich domach nie mógł być obecny żaden kwas. Spożywanie chlebów niekwaszonych rozpoczynało się wieczorem czternastego dnia pierwszego miesiąca, czyli od święta Paschy, a kończyło dwudziestego pierwszego dnia tego samego miesiąca. Nakaz ten objęty jest sankcją – tego, który będzie w tym czasie spożywał chleb kwaszony, należy wykluczyć ze zgromadzenia Izraela (zob. Wj 12,19).

Autor omawianego kalendarza, pomijając odniesienie do święta Paschy, kończy fragment dotyczący Święta Przaśników następującym sformułowaniem: „I nie powinniście pokazywać się przede Mną z próżnymi rękami” (Wj 23,15b). Stwierdzenie to wydaje się być wtrąceniem, które powinno znajdować się po wersecie 17, gdyż na wszystkie trzy święta wymienione w omawianym tekście Izraelici winni udawać się z darami na rzecz sanktuarium¹⁹.

¹⁵ Na temat sposobu pieczenia baranka paschalnego czytamy w Traktacie Miszny *Pesachim* następujące słowa: „W jaki sposób piecze się paschę? Przynosi się rozeń z drzewa granatu, wsadza go od pyska aż do otworu jej odbytnicy, wkładając jej nogi i wnętrze do środka” *Pesachim, VII, 1*, w: R. MARCINKOWSKI, *Traktat Miszny Pesachim*, w: „Euhemer” 3 (1983), s. 32.

¹⁶ Por. J. DROZD, *Ostatnia Wieczerza – Nową Paschą*, Katowice 1977, s. 36–37.

¹⁷ Por. S. ŁACH, *Księga Wyjścia. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, Poznań 1964, s. 144.

¹⁸ J. DROZD, *Ostatnia Wieczerza*, s. 38.

¹⁹ Por. S. ŁACH, *Księga Wyjścia*, s. 229.

Kolejnymi świętami, jakie wymienia autor, są: Święto Żniw (חג הקציר) i Święto Zbiorów (חג האסיף). Kalendarz ten nie wymienia nawet miesiąca, w jakim powinno być obchodzone każde ze świąt. Ich nazwy sugerują nam, że były to święta rolnicze, które były obchodzone na początku żniw (Święto Żniw) i na końcu zbiorów (Święto Zbiorów). Po zdecydowanie najkrótszym kalendarzu świątecznym jaki znajdziemy w Pięcioksięgu, następują przepisy dotyczące składania ofiar.

Drugi kalendarz świąteczny Księgi Wyjścia znajduje się w rozdziale 34; został on umieszczony w kontekście złamania i odnowienia Przymierza. Odnowienie to zawiera szereg przepisów prawnych, które miały na celu uchronienie Izraela przed kultem bałwochwalczym. Wśród przepisów i praw obecny jest tutaj zakaz zawierania przymierzy z Kananejczykami oraz nakaz zburzenia ich ołtarzy. W takim właśnie kontekście znajduje się kalendarz liturgiczny odnoszący się do trzech świąt dorocznych (Wj 34,18-23).

Podobnie jak w pierwszym kalendarzu, tak i tutaj pierwszym świętem, jakie zostaje wymienione, jest Święto Przaśników, które – podobnie jak w kalendarzu z Wj 23 – ma być obchodzone w miesiącu Abib, gdyż miesiąc ten jest miesiącem wyjścia Izraelitów z Egiptu. Podobnie też jak wspomniany wcześniej kalendarz, nie ma tu mowy o Święcie Paschy. Kalendarz ten wymienia tutaj także pozostałe dwa święta pielgrzymkowe, z tą różnicą, iż na określenie Święta Żniw używa innej nazwy. Święto to określane jest tutaj jako Święto Tygodni (חג שבועות). Kalendarz ten (podobnie jak poprzedni) kończy nakaz ukazania się mężczyźn przed obliczem Jahwe. Charakterystyczną cechą tego kalendarza jest wyeksponowanie w wersetych 19-20 prawa o sposobie postępowania z pierwородnymi oraz świętowania szabatu.

Oba kalendarze mocno akcentują zbawczą interwencję Boga, jakiej doświadczył naród wybrany podczas wyzwolenia z niewoli egipskiej. To wyraźne zaznaczenie i odwołanie do tego wydarzenia wskazuje nam, iż święta te to nie tylko okazja do dziękowania Bogu za plody ziemi, ale także czas, w którym każdy Izraelita wyraża swoją wdzięczność za wielkie dzieła Boga, jakich dokonał on na rzecz narodu wybranego²⁰.

2. Kalendarz świąteczny Księgi Powtórzonego Prawa

Księga Powtórzonego Prawa również zawiera kalendarz, w którym wymienia trzy ważne święta dla każdego Izraelity. Kalendarz ten został umieszczony w Kodeksie Deuteronomicznym (Pwt 12–26), który ujęty jest w stylu nie tyle jurydycznym, co kaznodziejskim, oraz ma charakter parenetyczny, pouczający. Takie ujęcie nadaje

²⁰ Por. S. BIELECKI, *Starotestamentalne kalendarze liturgiczne*, s. 271.

głębszy teologiczny sens przepisom i instytucjom w nim zawartym. Treść kodeksu, który stanowi wielkie wezwanie do zachowania wierności Przymierzu, możemy podzielić na następujące części: przepisy regulujące kult i jego centralizacja (Pwt 12,1–16,17); sprawa organizacji społeczeństwa (Pwt 16,18–20,20); prawo rodzinne i inne przepisy (Pwt 21,1–23,1); prawo socjalne (Pwt 23,2–25,19); rytuały mówiące o pierwocinach i dziesięcinie (Pwt 26)²¹.

Tekst kalendarza liturgicznego w tej księdze został umieszczony na zakończenie serii przepisów dotyczących spraw kultu i jego centralizacji – w Pwt 16,1-17. Już w pierwszym zdaniu zauważalna jest znacząca różnica, jaką wprowadza kalendarz deuteronomiczny. W porównaniu z wcześniejszymi kalendarzami z Księgi Wyjścia, kalendarz ten wprowadza Święto Paschy, które nie było obecne we wcześniej omówionych kalendarzach. Tekst dotyczący pierwszego święta – Pwt 16,1-8 – egzegeci wyraźnie dzielą na dwie części. Pierwsza część, obejmująca wersety 1.2.4b-7, dotyczy Święta Paschy, druga zaś, obejmująca wersety 3. 4a. 8, odnosi się do Święta Przaśników²².

W wersecie 1 czytamy:

וַיִּסְעוּ מֵאֵילִם וַיָּבֹאוּ כָּל־עַדָּת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־מִדְבַּר־סִין
 אֲשֶׁר בֵּין־אֵילִם וּבֵין סִינִי בַחֲמֵשָׁה אַעֲשֶׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשָּׁנִי
 לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם

„Przestrzegaj miesiąca Abib i święcenia Paschy ku czci Pana, Boga swego, gdyż w miesiącu Abib, nocą, Pan, Bóg twój, wyprowadził cię z Egiptu”. Werseł ten podobnie jak wcześniejsze kalendarze określa datę obchodzenia święta poprzez użycie kananejskiej nazwy miesiąca. Jako motyw obchodzenia tego święta, podobnie jak we wcześniejszych kalendarzach, została tu podana cudowna interwencja Boga, w czasie której naród wybrany został wyprowadzony z Egiptu. Charakterystyczną cechą tego kalendarza jest uczynienie z Paschy święta pielgrzymek.

W Pwt 16,2 czytamy: „Złożysz ofiarę paschalną ku czci Pana, Boga swego, z drobnego i większego bydła w miejscu, które sobie obierze Pan na mieszkanie dla imienia swego”.

וַיִּבַחַת פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ צֹאן וּבָקָר בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחָר
 יְהוָה לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם

Przez użycie zwrotu: „w miejscu, które sobie obierze Pan na mieszkanie dla imienia swego” deuteronomiczny prawodawca czyni Paschę, – która, jak wskazuje tekst Wj 12,3-4, była świętem obchodzonym w rodzinie – świętem pielgrzymek,

²¹ B. POŁOK, *Wprowadzenie do ksiąg Starego Testamentu*, Opole 1999, s. 83–84.

Por. S. HAREŹGA, *Rozwój paschalnego prawodawstwa*, s. 193.

które winno być obchodzone na miejscu wybranym przez Jahwe. Dzięki temu różne lokalne sposoby obchodzenia święta miały zostać ujednoczone²³. Nakaz obchodzenia święta „w miejscu, które obierze sobie Pan na mieszkanie” został powtórzony także w wersetach 5-6.

Z fragmentów dotyczących Święta Przaśników wynika, że autor deuteronomicznego kalendarza jednoznacznie łączy je z obchodem Święta Paschy. W jego pouczeniach odnośnie, tego święta czytamy: „Przez siedem dni będziesz jadł z tymi ofiarami chleb przaśny – chleb upokorzenia, gdyż w pośpiechu wyszedłeś z ziemi egipskiej – abyś pamiętał o dniu wyjścia z ziemi egipskiej po wszystkie dni swego życia” (Pwt 16,3). Spożywanie chleba niekwaszonego przez okres siedmiu dni ma Izraelitom przypomnieć czas niewoli egipskiej i czas wyjścia z Egiptu, kiedy to wychodząc z Egiptu, nie było czasu na upieczenie chleba kwaszonego. Spożywanie tego chleba miało również przypomnieć Izraelitom obowiązek przejścia od życia bałwochwalczego do życia bliskiego z Bogiem²⁴. Czytając uważnie tekst części dotyczącej Święta Przaśników, można zauważyć pewną nieścisłość: mianowicie werset 3 mówi o spożywaniu niekwaszonego chleba przez siedem dni, a werset 8 mówi zaś o sześciu dniach. Nieścisłość tę egzegeci wyjaśniają poprzez dołączenie Święta Przaśników do Święta Paschy, którą wliczano do dni, w czasie których spożywano chleby niekwaszone²⁵.

Poza połączeniem Paschy i Święta Przaśników tekst kalendarza wspomina również o dwóch pozostałych świętach pielgrzymkowych Izraela. Pierwszym z nich jest Święto Tygodni, które w kalendarzu z Wj 23,14-17 nosi nazwę Święta Żniw. Święto to będzie miało miejsce siedem tygodni po Święcie Przaśników: „Odliczysz sobie siedem tygodni. Gdy zacznie sierp żąć zboże, rozpoczniesz liczyć te siedem tygodni” (Pwt 16,9). Znamiennym w obchodzie tego święta jest nakaz radości oraz włączenie w obchody święta wszystkich, którzy żyją w murach domu pobożnego Izraelity. W Pwt 16,11 czytamy: „Będziesz się cieszył przed Panem, Bogiem twoim, w miejscu, które sobie obierze Pan, Bóg twój, na mieszkanie dla imienia swojego, ty, syn twój i córka, sługa twój i niewolnica, a także lewita, który jest w twoich bramach, przybysz, sierota i wdowa, którzy żyją u ciebie” Uzasadnieniem takiego obchodzenia Święta Tygodni jest dobroć Boga, który ulitował się nad Izraelitami –

²³ Por. S. ŁACH, *Księga Powtórzonego Prawa. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz – ekskursy*, Poznań – Warszawa 1971, s. 194. Wspomniany autor zauważa również, że było to jedno z najradykałniejszych pociągnięć reformatorów deuteronomicznych. Jednak nie poprzestali oni na przeniesieniu obchodzenia Paschy z domów do świątyni, ale dostosowali również jej dotychczasowe ceremonie do ceremonii świątynnych, czego dowodzi zwrot: „winienes ofiarować (...) Paschę”, którego dotąd nie używano w przepisach dotyczących obchodów tego święta. *Tamże*.

²⁴ Por. ST. ŁACH, *Księga Powtórzonego Prawa*, s. 195.

²⁵ *Tamże*, s. 196. Za takim rozwiązaniem przemawia również nakaz urządzenia w siódmym dniu zebrania, które w tradycji kapłańskiej było zwoływane ósmego dnia Święta Namiotów. W omawianym fragmencie dzień zebrania będzie również dniem ósmym, ale należy doliczyć do niego dzień obchodu Paschy.

niewolnikami w Egipcie. Taką samą dobroć winni Izraelici okazywać nie tylko służbie domowej, ale także obcym, sierotom i wdowom, czyli tym, którzy uchodzili za kategorię ludzi pozbawionych jakiegokolwiek opieki²⁶. Poprzez włączenie ich do obchodu święta każdy członek narodu wybranego naśladował dobroć Boga, jakiej doświadczył, gdy Pan wyprowadził go spod jarzma egipskiego.

Trzecim świętem pielgrzymkowym obchodzonym przez Izraelitów, o którym mówił już kalendarz z Księgi Wyjścia, jest Święto Zbiorów. W kalendarzu deuteronomicznym czytamy:

חַנּוּ הַסֶּפֶת חֲמֵשָׁה לְךָ שִׁבְעַת יָמִים בְּאַסְפֹּף מִנְרַנְךָ וּמִקִּבְךָ

„Będziesz obchodził Święto Namiotów przez siedem dni po zebraniu plonów z twego klepiska i tłoczni” (Pwt 16,13). Zgodnie z podanym tekstem Święto Zbiorów w kalendarzu liturgicznym Księgi Powtórzonego Prawa nosi nazwę Święta Namiotów²⁷ i ma być ono obchodzone przez siedem dni. Podana długość czasu jego obchodów wyraża pełną radość i dziękczynienie²⁸ za to, że „ci błogosławi Pan, Bóg twój, we wszystkich twoich zbiorach, w każdej pracy twych rąk, i abys był pełen radości” (por. Pwt 16,15). Prawo dotyczące obchodów Święta Namiotów – podobnie jak przy obchodach Święta Tygodni – rozszerza przeżywanie uroczystości na wszystkich domowników oraz na ubogich i potrzebujących.

Jak można zauważyć, kalendarz świąteczny Deuteronomisty zawiera kilka różnic dotyczących obchodu corocznych świąt pielgrzymkowych. Obok zmiany nazw Święta Żniw i Święta Zbiorów na Święto Tygodni i Święto Namiotów, kalendarz ten rozszerza obowiązek ich obchodu na wszystkich domowników, w tym na: sługi i niewolnice, lewitów i obcych przebywających w murach domu pobożnego Izraelity oraz na sieroty i wdowy. Jednak najistotniejszą zmianą, z jaką spotykamy się w kalendarzu Księgi Powtórzonego Prawa, jest powiązanie obchodów Święta Paschy z obchodami Święta Przaśników. Powiązanie to z czasem stanie się tak znaczne, że Pascha niemal całkowicie zostanie wysunięta na pierwszy plan w obchodach świątecznych Izraela. Znaczące tutaj są także przepisy o centralizacji kultu, przez co Pascha zmieni swój charakter: ze święta o charakterze rodzinnym i prywatnym na święto o charakterze narodowym, a każdy dorosły Izraelita jako pielgrzym będzie przeżywał ją i będzie jej uczestnikiem w świątyni jerozolimskiej²⁹.

²⁶ S. BIELECKI, *Starotestamentalne kalendarze liturgiczne*, s. 274.

²⁷ Tradycja biblijna nie podaje znaczenia określenia tego święta. Hebrajskie określenie „Święto Namiotów” jest związane jest w rzeczownikiem מִטָּה, który używany jest na określenie namiotu zbudowanego z gałęzi pokrytych liśćmi lub z mat trzcinowych. Rzeczownik ten posiada trzy znaczenia: pierwsze – łączy się z ideą osłaniania i okrywania z zamiarem utrudnienia dostępu; drugie – łączy się z tkaniem i formowaniem; trzecie – mówi o okrywaniu, osłanianiu i pokrywaniu. Jak zauważa B. MATYSIAK, to właśnie trzecie określenie łączy się ze Świętem Namiotów. Por. B. MATYSIAK, *Historiozbawczy charakter izraelskich świąt pielgrzymkowych*, s. 202.

²⁸ S. BIELECKI, *Starotestamentalne kalendarze liturgiczne*, s. 274.

²⁹ Por. S. HAREZGA, *Rozwój paschalnego prawodawstwa*, s. 193–194.

3. Kalendarz świąteczny Księgi Kapłańskiej

Kapłański kalendarz dorocznych świąt pielgrzymkowych został umieszczony w Kpł 23,4-44. Część ta należy do Kodeksu Świętości, obejmującego rozdziały od 17 do 26. W kodeksie tym można wyróżnić następujące jednostki: przepisy o miejscu kultu (Kpł 17); wskazania moralne (Kpł 18-20); przepisy rytualne (Kpł 21-22); wskazania liturgiczne (Kpł 23-25); sankcje, czyli lista błogosławieństw i przekleństw dla strzegących lub łamiących Prawo (Kpł 26)³⁰.

Tekst kapłańskiego kalendarza świątecznego rozpoczyna się od określenia daty świętowania Paschy. Zgodnie z słowami jakie Pan skierował do Mojżesza Pascha ma być obchodzona „w pierwszym miesiącu, czternastego dnia miesiąca, o zmierzchu”. Podanie dokładnej daty obchodów Święta Paschy jest charakterystyczną cechą tego kalendarza, gdyż w poprzednich kalendarzach liturgicznych data święta została określona tylko odnośnie do miesiąca. Obchód święta powinien zaczynać się między dwoma wieczorami, czyli w czasie oddzielającym zachód słońca od zapadnięcia zmroku³¹.

Wersety 6-8 odnoszą się do Święta Przaśników, które przypadało na piętnasty dzień pierwszego miesiąca, czyli bezpośrednio po Święcie Paschy. Tekst Księgi Kapłańskiej traktuje ogólnie przepisy dotyczące święta. Wśród przepisów znalazł się tu nakaz spożywania przez siedem dni chlebów przaśnych (niekwaszonych), zakaz wykonywania wszelkich prac w pierwszym i siódmym dniu oraz nakaz składania przez siedem dni tego święta ofiary spalanej – חֹטֵאת – dla Pana (zob. Kpł 23,8). Termin ten najprawdopodobniej oznacza ofiarę, której dym w czasie spalania unosi się w górę ku Bogu. Jej cechą charakterystyczną jest to, że w całości jest ona spalana i nic z niej nie dostaje się ani ofiarującemu, ani kapłanowi (z wyjątkiem skóry)³². Charakterystyczną cechą tego kalendarza jest również to, że nie zajmuje się on teologią Święta Paschy oraz Święta Przaśników, ale ustala czas ich obchodów i ich obrzędy³³.

Drugim świętem, o jakim mówi kalendarz kapłański – mimo iż nie wymienia jego nazwy – jest Święto Tygodni. Obchód tego święta przypada na dzień pięćdziesiąty po złożeniu ofiary pierwszych kłosów, obowiązywał wtedy zakaz pracy oraz zwoływano święte zebranie. Jako ofiarę dla Pana w tym dniu winno złożyć się „po dwa chleby, aby wykonano nimi gest kołysana, każdy z dwóch dziesiątych efy najczystszej mąki, kwaszone” (Kpł 23,17b) oraz jako ofiarę całopalną: siedem

³⁰ Por. B. POŁOK, *Wprowadzenie do ksiąg Starego Testamentu*, s. 71.

A. TRONINA, *Księga Kapłańska. Wstęp, przekład, komentarz*, Tarnów 2009, s. 281. Autor wskazuje tu również na godzinę obchodzenia Paschy. Według niego Pascha rozpoczęła się około godziny piętnastej, kiedy to należało składać ofiarę wieczorną. *Tamże*, s. 281-282.

³² R. DE VAUX, *Instytucje Starego Testamentu*, s. 428.

³³ Por. S. ŁACH, *Księga Kapłańska*, s. 261.

baranków bez skazy, jednorocznych, jednego młodego cielca i dwa barany; a na ofiarę przebłągalną jednego baranka oraz dwa baranki jednoroczne jako ofiarę biesiadną (zob. Kpł 23,18-20). Jak zauważa S. Łach, ponieważ podczas jednodniowej uroczystości składano w ofierze aż dwanaście zwierząt, wynika z tego, że chodziło tu o wspólną ofiarę całej społeczności izraelskiej, a szczególnie Izraelici przynosili w ofierze jedynie dwa bochenki chleba³⁴. Prawo dotyczące obchodów Święta Tygodni zwraca uwagę także na troskę o ubogich, co wyrażone zostało w wersecie 22 – w zakazie zbierania plonu z całego pola od jednego krańca do drugiego; we fragmencie tym czytamy: „Kiedy będziecie zbierali plon waszej ziemi, nie będziecie wycinać doszczętnie skraju pola i nie wybieracie do końca kłosów. Zostawisz je dla ubogiego i dla przybysza”. Prawo to jest powtórzeniem przepisu jaki znajdujemy w Kpł 19,9-10. Umieszczenie tego przepisu w kontekście Święta Tygodni miało uświadomić Izraelowi, że najmiłą Bogu ofiarą jest troska o najbiedniejszych³⁵.

Trzecim wielkim świętem Izraela jest Święto Namiotów, które – jak podaje Księga Kapłańska – ma być obchodzone od piętnastego dnia siódmego miesiąca przez siedem dni (zob. Kpł 23,34). W poprzednich kalendarzach data obchodu tego święta nie była określona jednoznacznie. Jak już zostało zauważone, Księga Powtórzonego Prawa nakazywała jego obchody dość ogólnie, odnosząc datę jego obchodów do końca zbiorów. Kalendarz kapłański nakazuje zwołanie zebrania świętego w pierwszym i ósmym dniu. W dniach tych obowiązywał także zakaz wykonywania pracy: „Nie będziecie wykonywać [w tym dniu] żadnej pracy” (Kpł 23,36b). Hebrajskie określenie *כל-מלאכת עבודה* oznacza wszelkie, bliżej nieokreślone prace wykonywane przez człowieka³⁶. Kalendarz ten nakazuje także, aby Izraelici przez siedem dni mieszkali w szałasach – wszyscy tubylcy Izraela będą mieszkali w szałasach (zob. Kpł 23,42). Zamieszkanie w szałasach miało przypominać członkom narodu wybranego czas wędrówki przez pustynię do Ziemi Obiecanej, kiedy to ojcowie przebywali pod namiotami³⁷. Tym samym Święto Namiotów staje się się dziękczynieniem nie tylko za zbiory, ale szczególnie za opiekę Bożą, jakiej doświadczył naród wybrany podczas jego niemalże czterdziestoletniej wędrówce po pustyni do ziemi, którą Pan obiecał ojcom dać w posiadanie.

Kapłański kalendarz świąteczny – oprócz omówionych również w kalendarzach z Księgi Wyjścia i Księgi Powtórzonego Prawa trzech świąt – wprowadza także dwa inne święta. Pierwsze z nich przypada na pierwszy dzień siódmego miesiąca (zob. Kpł 23,24). Według egzegetów to uroczyste święto jest Świętem Nowego

³⁴ Tamże, s. 263.

³⁵ A. TRONINA, *Księga Kapłańska*, s. 341.

³⁶ Por. S. ŁACH, *Księga Kapłańska*, s. 264.

³⁷ Por. S. BIELIŃSKI, *Starotestamentalne kalendarze liturgiczne*, s. 208.

Roku³⁸. W starożytnym Izraelu rok zaczynał się na jesieni – w siódmym miesiącu. Święto to, podobnie jak poprzednie, związane jest z nakazem powstrzymania się od pracy i uroczystego świętego zwołania. Nowym elementem, jaki pojawia się w czasie tych obchodów, jest trąbienie w róg תְּרוּמָעָה (zob. Kpł 23,24). Izraelici, podobnie jak inne narody Bliskiego Wschodu, głosem trąb zwoływali pospolite ruszenie do wyruszenia w drogę bądź też do walki. W świetle Ps 81 możemy przypuszczać, że głos trąby obwieszczał początek nowiu każdego miesiąca (zob. Ps 81,3). Jednak szczególnie uroczysty był pierwszy dzień siódmego miesiąca, w którym kończono rok rolniczy i zaczynało nowy³⁹.

Drugim nowym świętem, o jakim mówi kalendarz kapłański, jest Dzień Przebłagania (יּוֹם כְּפָר), przypadający na dziesiąty dzień siódmego miesiąca. Dzień ten związany jest z zakazem wykonywania jakiejkolwiek pracy oraz z postem. Tekst kapłański wymienia także kary, jakie spotkają tych, co nie przestrzegają postu lub zakazu pracy w tym dniu. Za wykonywanie prac w Dzień Przebłagania na człowieka spadnie śmierć, której wykonawcą będzie sam Bóg, o czym świadczą słowa: „Każdego człowieka, który będzie pracował tego dnia, wytracę spośród jego ludu” (Kpł 23,30). Dokładne przepisy regulujące obchody Dnia Przebłagania znajdujemy w Kpł 16,1-34. Tekst kalendarza kapłańskiego mówi nam, że społeczność Izraela składała wtedy dwa kozły jako ofiarę przebłagalną i jednego barana na ofiarę całopalną⁴⁰.

Kalendarz świąteczny Księgi Kapłańskiej – w odróżnieniu od poprzednich kalendarzy z Księgi Wyjścia i Księgi Powtórzonego Prawa – wprowadza obchody dwóch dodatkowych świąt w ciągu roku. Znamioną jego cechą jest również dokładne określenie dat obchodów wszystkich świąt, które przypadają na konkretny dzień i miesiąc roku.

4. Kalendarz świąteczny Księgi Liczb.

Ostatnim kalendarzem z tekstów Pięcioksięgu jest kalendarz świąteczny Księgi Liczb, umieszczony w rozdziałach 28–29 wspomnianej księgi. Tekst ten jest komentarzem do cyklu liturgicznego, jaki został umieszczony w 23 rozdziale Księgi

³⁸ Nazwa ta jednak nie jest znana ani w Starym Testamencie, ani w pismach Józefa Flawiusza. Pojawia się ona dopiero w czasach Miszny i wtedy staje się powszechnie znana. Por. S. BIELECKI, *Starotestamentalne kalendarze liturgiczne*, s. 278.

³⁹ Por. A. TRONINA, *Księga Kapłańska*, s. 342.

⁴⁰ Krew zwierząt (kozła i cielca) służyła do specjalnych obrzędów oczyszczających, przewidzianych na ten dzień, polegających na skropieniu nią przebłagalni oraz rogów ołtarza. Sam obrzęd przebłagania polegał na nałożeniu przez kapłana rąk na głowę kozła i wyznaniu wszystkich grzechów popełnionych przez Izraelitów. Następnie specjalnie wyznaczony do tego człowiek wypędzał kozła na pustynię, aby zaniósł winy Izraelitów do ziemi bezpłodnej. Por. D.K. BARTOSZEWICZ, *Instytucje biblijne*, Warszawa 2003, s. 58–59.

Kapłańskiej⁴¹. W cyklu przepisów o ofiarach z rozdziałów 28 i 29 można wyróżnić następujące: przepisy o ofiarach codziennych (Lb 28,3-8); przepisy o ofiarach w szabat (Lb 28,9-10); przepisy o ofiarach w pierwszy dzień każdego miesiąca (Lb 28,11-15); przepisy o ofiarach w Święto Paschy lub w Święto Chlebów Niekwaszonych (Lb 28,16-25); przepisy o ofiarach w dzień Zielonych Świąt lub Święto Tygodni (Lb 28,26-31); przepisy o ofiarach w Święto Siódmego Nowiu (Lb 29,1-6); przepisy o ofiarach w Dniu Pojednania (Lb 29,7-11); przepisy o ofiarach w Święto Namiotów (Lb 29,12-38)⁴².

Po przepisach dotyczących ofiar codziennych, ofiar w szabat i przy nowiu księżyca, kalendarz skupia swoją uwagę na Święcie Paschy. Podobnie jak w Księdze Kapłańskiej, data Paschy wyznaczona jest tutaj na czternasty dzień pierwszego miesiąca. W piętnastym dniu miesiąca pierwszego również przypada święto – Święto Spożywania Chlebów Niekwaszonych, które trwało siedem dni. W dzień pierwszy i siódmy obowiązywało powstrzymanie się od wykonywania jakiegokolwiek pracy oraz odbywało się zgromadzenie święte. Poprzez wszystkie dni tego święta, oprócz codziennej ofiary nieustannej, składano w ofierze całopalenia dwa młode cielce, jednego barana i siedem jagniąt⁴³ (zob. Lb 28,19) oraz ofiarę mączną (zob. Lb 28,20-21). Nakaz obchodzenia Święta Chlebów Niekwaszonych w porównaniu z poprzednimi kalendarzami jest charakterystyczną cechą kalendarza Księgi Kapłańskiej oraz kalendarza Księgi Liczb.

Drugim świętem, do którego odnoszą się przepisy Księgi Liczb, jest Święto Tygodni, którego data nie została tutaj określona. Autor określając ofiary składane podczas obchodów tego święta, wymienia te same ofiary, co w poprzednim święcie, z tą tylko różnicą, że są one składane przez jeden dzień, a nie przez siedem dni. W odróżnieniu od kalendarza Księgi Kapłańskiej, nie ma tutaj mowy o składaniu ofiar z dwóch chlebów kwaszonych⁴⁴.

Pomiędzy Świętem Tygodni a Świętem Namiotów autor – tak samo jak autor Księgi Kapłańskiej – umieszcza dwa święta. Pierwszym z nich jest Święto Siódmego Nowiu, obchodzone pierwszego dnia siódmego miesiąca. Święto to wiąże się z powstrzymaniem się od pracy, ogłoszeniem zwołania świętego oraz ma być ono „dniem trąbienia” (zob. Lb 29,1). Ofiary przewidziane na to święto, oprócz składanych z okazji nowiu oraz każdego dnia, były niemal identyczne jak te w czasie obchodów Paschy i Święta Tygodni⁴⁵. Jediną różnicą, jaka jest widoczna w składanych ofiarach, jest zmniejszenie liczby ofiarowywanych cielców: w czasie Paschy

⁴¹ R. DE VAUX, *Instytucje Starego Testamentu*, s. 485.

⁴² Por. S. ŁACH, *Księga Liczb. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz – ekskursy*, Poznań – Warszawa 1970, s. 243.

⁴³ *Tamże*, s. 247.

⁴⁴ Jak twierdzi S. Łach wy tłumaczenia tej różnicy można szukać w błędnym przepisaniu tekstów lub w zmianie przepisów. Zob. S. ŁACH, *Księga Liczb*, s. 248.

⁴⁵ S. BIELECKI, *Starotestamentalne kalendarze liturgiczne*, s. 283.

i Święta Tygodni składano dwa cielce, natomiast w czasie obchodów Święta Nowiu siódmego miesiąca składano jednego cielca.

Dzień Prześlągania – tak samo jak w Księdze Kapłańskiej – przypada na dziesiąty dzień siódmego miesiąca. W dniu tym odbywa się zwołanie święte, obowiązuje zakaz wykonywania pracy oraz post. Wśród ofiar, jakie wymienia się przy obchodach tego dnia wymienia się te same ofiary, co przy obchodzie Święta Nowiu w pierwszym dniu miesiąca siódmego.

Ostatnim świętem, do jakiego odnosi się kalendarz z Księgi Liczb, jest Święto Namiotów. W porównaniu z innymi świętami i z opisami tego samego święta w innych (wcześniej już omówionych) tekstach Pięcioksięgu, Księga Liczb poświęca mu znacznie więcej miejsca i uwagi, jednak nigdzie nie podaje jego pełnej nazwy. Jedyne z daty jego obchodu można domyślać się, że opisane tutaj ofiary przypadają na obchody Święta Namiotów.

W pierwszym dniu święta składano na ofiarę całopalną trzynaście młodych cielców, dwa barany, czternaście jednorocznych jagniąt, a oprócz tego odpowiednie ofiary pokarmowe i kozła na ofiarę prześlągalną. W kolejnych dniach święta składano te same ofiary, z których jedynie liczba ofiarowywanych młodych cielców ulegała zmianie: w drugim dniu składano ich dwanaście, w trzecim – jedenaście, w czwartym – dziesięć, piątym – dziewięć, szóstym – osiem; siódmym – siedem. Jak można zauważyć, łączna liczba składanych młodych cielców na ofiarę w ciągu całego święta wynosi siedemdziesiąt. Trudno wyjaśnić, dlaczego liczba składanych cielców w ofierze malała. Być może oznaczała ona kończenie się święta⁴⁶. Opis kończy określenie ofiar składanych w ósmym dniu, który podobnie jak pierwszy był dniem świętego zebrania oraz dniem powstrzymania się od wszelkich prac. W dniu tym poza odpowiednimi ofiarami pokarmowymi i kozłem na ofiarę prześlągalną należało złożyć w ofierze „jednego cielca, jednego barana i siedem jednorocznych jagniąt bez skazy” (Lb 29,36).

Kalendarz świąteczny Księgi Liczb w porównaniu z poprzednimi kalendarzami: kalendarzami Księgi Wyjścia, Księgi Powtórzonego Prawa i Księgi Kapłańskiej w swoich przepisach koncentruje się na ofiarach, jakie powinny być składane w czasie obchodu poszczególnych świąt. To dokładne określenie, jak już zostało zauważone wcześniej, jest uzupełnieniem przepisów znajdujących się w innych księgach Pięcioksięgu.

We wszystkich religiach święto jest istotnym elementem kultu: przez określone obrzędy przewidziane na pewne dni, zazwyczaj w atmosferze radości, zgromadzenie

⁴⁶ S. ŁACH, *Księga Liczb*, s. 251.

kultyczne składa hołd; składa dziękczynienie i prosi o łaski Boże. Dla wszystkich świąt w Biblii charakterystyczny jest ich związek z historią świętą, która wprowadza wiernych w kontakt z Bogiem, działającym bez przerwy dla dobra swoich wybranych⁴⁷.

Omówione kalendarze świąteczne Pięcioksięgu porządkowały obchodzone uroczystości religijne i kult w ich czasie sprawowany. Jak zauważono, początkowo przepisy te były bardzo ogólne, sprowadzające się do kilku wersetów, w których zostały określone najważniejsze obchody uroczystości, bez podania konkretnej daty święta. Data święta pojawiła się dopiero w kalendarzu Księgi Kapłańskiej. Wraz z rozwojem prawodawstwa oraz wraz z osiedlaniem się narodu wybranego w Ziemi Obiecanej, przepisy dotyczące poszczególnych świąt ulegały uszczegółowieniu i dokładniejszemu określeniu ofiar składanych przy obchodach określonego święta.

Mimo iż część z izraelskich świąt miało pochodzenie świeckie, to jednak – na przykładzie omówionych kalendarzy – z biegiem czasu otrzymały one religijny charakter i stały się one pamiątką zbawczych interwencji Boga, jakich Pan dokonał na rzecz swego ludu. Głównie stały się one wspomnieniem wyjścia z niewoli egipskiej, wspomnieniem zawarcia Przymierza, wspomnieniem opieki Bożej, jaka towarzyszyła narodowi podczas okresu wędrówki przez pustynię oraz w innych wydarzeniach z historii. Jednak przeżywanie tych wydarzeń nie jest tylko przypomnieniem tego, co wydarzyło się w historii. Dla Izraelity święta te są swoistą pamiątką (przypomnieniem) wydarzeń z przeszłości, które realizują się również w teraźniejszości i oczekują swego wypełnienia w przyszłości. Tym samym Izrael obchodząc święta, traktuje je jako dar Jahwe, jako Jego wolę, a w czasie ich obchodów człowiek przekracza granice swej czasowej i ziemskiej egzystencji⁴⁸.

Calendars holidays Pentateuch

(Exo 23, 14-17; 34,18-23; Lev 23,4-44; Num 28,16–29,39; Deu 16,1-15)

SUMMARY

In all religions festival is an important part of worship: by certain rites provided on certain days, usually in an atmosphere of joy, cultic congregation pays homage to, gives thanks and asks for the grace of God. For the Israelite holidays are a special memento (reminder) of the events of the past that are realized also in the present and expect their fill in the future.

⁴⁷ X. LEON-DUFOR, *Słownik teologii biblijnej*, tł. K. ROMANIUK, Poznań 1990, s. 969.

⁴⁸ Por. B. MATYSIAK, „*Małe święta*” *starożytnego Izraela*, Olsztyn 2006, s. 9.

Pentateuch has several calendars holidays, which were defined Israel's celebration of major holidays. Looking at the holiday calendars from the Book of Exodus, Book of Leviticus, Book of Numbers, and the Book of Deuteronomy, we pay attention to the development of provisions for the holidays. Initially, the rules are very general boil down to a few verses, which have been determined the most important celebration of, without giving a specific date holidays. Date saint appeared only in the calendar Leviticus. With the development of legislation and with the settlement of the Chosen People in the Promised Land, rules for particular holidays underwent concretized and more accurate determination of sacrifices in the celebration of certain holidays.

Słowa kluczowe: kalendarze świąteczne; kalendarz Księgi Wyjścia; kalendarz Księgi Kapłańskiej; kalendarz Księgi Liczb; kalendarz Księgi Powtórzonego Prawa; Pascha; Święto Przaśników; Święto Tygodni; Święto Namiotów.

Keywords: calendars holidays; Exodus calendar; Leviticus calendar; calendar Book of Numbers; calendar Book of Deuteronomy; Passover; Feast of Unleavened Bread; Feast of Weeks; Feast of Tabernacles.

Bibliografia:

- BARTOSZEWICZ D. K., *Instytucje biblijne*, Warszawa 2003.
- BIELECKI S., *Starotestamentalne kalendarze liturgiczne*, w: G. WITASZEK (red.), *Życie religijne w Biblii*, Lublin 1999.
- DROZD J., *Ostatnia Wieczerza – Nową Paschą*, Katowice 1977.
- HAREZGA S., *Rozwój paschalnego prawodawstwa w świetle tradycji biblijnych Starego Testamentu*, w: RBL 37 (1984), s. 190–200.
- KUJAS Z. J., *Czas i kalendarz*, Kraków 2001.
- LEMAŃSKI J., *Księga Wyjścia. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz*, NKB. ST 2, Częstochowa 2009.
- LEON-DUFOR X., *Słownik teologii biblijnej*, tłum. K. ROMANIUK, Poznań 1990.
- ŁACH S., *Księga Kapłańska. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz – ekskursy*, Poznań – Warszawa 1970.
- ŁACH S., *Księga Liczb. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz – ekskursy*, Poznań – Warszawa 1970.
- ŁACH S., *Księga Powtórzonego Prawa. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz – ekskursy*, Poznań – Warszawa 1971.
- ŁACH S., *Księga Wyjścia. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, Poznań 1964.
- MAJEWSKI M., *W stronę Ziemi Obiecanej. Komentarz do Księgi Wyjścia*, Kraków 2011.
- MARCINKOWSKI R., *Traktat Miszny Pesachim*, w: „Euhemer” 3 (1983), s. 21–38.
- MATYSIAK B., *„Małe święta” starożytnego Izraela*, Olsztyn 2006.

- MATYSIAK B., *Historiozbawczy charakter Izraelskich świąt pielgrzymkowych*, w: „*Studia Warmińskie*” 41–42 (2004–2005), s. 193–204.
- POŁOK B., *Wprowadzenie do Ksiąg Starego Testamentu*, Opole 1999.
- PONIŻNY B., *Motyw wyjścia w Biblii. Od historii do teologii*, Poznań 2001.
- PROPP W. H. S., *Exodus 1–18*, New York 1999.
- TRONINA A., *Księga Kapłańska. Wstęp, przekład, komentarz*, Tarnów 2009.
- WYPYCH S., *Pięcioksiąg*, w: J. FRANKOWSKI (red.), *Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych*, t. I, Warszawa 1987.
- VAUX R. DE, *Instytucje Starego Testamentu*, tł. T. BRZEGOWY, Poznań 2004.